

Lannoo

HET OUDE ROME

Penguin
Random
House

Eindredacteur Amanda Wyatt

Redacteurs Edward Aves, Zaina Budaly, Steven Carton,
Ian Fitzgerald, Becca Fry, Anna Streiffert Limerick

Project beeldredacteur Mary Sandberg

Vormgevers Laura Gardner, Hannah Moore, Lucy Sims

Illustratoren Sara Mulvanny (Agency Rush), Alexandra Wong
(Inkling Illustration), Gabriel Midgley

Hoofdredacteur Rachel Fox

Hoofd beeldredactie Owen Peyton Jones

Productieredacteurs Dragana Puvacic

Productiecontroller Magdalena Bojko

Beeldresearch Rituraj Singh

Hoofd team beeldresearch Sumedha Chopra

DTP-ontwerpers Neeraj Bhatia, Vijay Kandwal, Pankaj Sharma

Omslagontwerper Akiko Kato

Omslagillustrator Sara Mulvanny (Agency Rush)

Hoofd omslagontwerp Rashika Kachroo

Hoofd beeldredactie (omslagen) Romi Chakraborty

Uitgever Andrew Macintyre

Hoofd vormgeving Mabel Chan

Auteurs Peter Chrisp, Ian Fitzgerald, Anna Streiffert Limerick,
Philip Parker

Consultant Philip Parker

Oorspronkelijke titel

Ancient Rome

Oorspronkelijke uitgever

Dorling Kindersley Limited

DK, 20 Vauxhall Bridge Road, London SW1V 2SA

Copyright © 2025 Dorling Kindersley Limited

A Penguin Random House Company

Nederlandse vertaling

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2026

Vertaling: Sander Buesink

Boekverzorging: Asterisk*, Amsterdam

Cover: Keppie & Keppie

ISBN 978 90 599 6480 8

D/2026/45/104

NUR 212, 242

www.lannoo.com

www.de-leukste-kinderboeken.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een
nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante,
exclusieve aanbiedingen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand
en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij
elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave zijn
uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining,
AI training and similar technologies.

INLEIDING TOT HET OUDE ROME

8 HET ROMEINSE RIJK

10 OPKOMST EN
ONDERGANG

12 INSPIRATIE

14 HANDELSRIJK

16 SCHEPEN EN
ZEEVAART

18 ONDERWEG

20 WATERWEGEN

22 DE EEUWIGE STAD

DE ROMEINSE SAMENLEVING

26 DE ROMEINSE
SAMENLEVING

28 HEERSERS VAN ROME

30 DE BEROEMDSTE KEIZERS

32 DE KEIZERINNEN

34 ROMEINSE VROUWEN

36 GEDWONGEN ARBEID

INHOUD

HET DAGELIJKS LEVEN

- 40 ROMEINSE STEDEN
- 42 EEN LUXELEVENTJE
- 44 ZEETAFEREEL
- 46 ROMEINSE
FLATS
- 48 DE HOOFDSTRAAT
- 50 ROME BIJ NACHT
- 52 BADHUIZEN
- 54 NAAR HET TOILET
- 56 ETEN ALS EEN
ROMEIN
- 58 EEN ROMEINS
BANKET
- 60 BEZIGE BAKKERIJEN
- 62 ZIEKTE
EN GENEZING
- 64 ONDER HET MES
- 66 ROMEINS GELD
- 68 ROMEINSE
BEROEPEN
- 70 KINDERSPEL
- 72 SCHOOLTIJD
- 74 VOGELWAGENS
- 76 LEZEN EN SCHRIJVEN
- 78 OVER DE TIJD

VRIJE TIJD

- 82 VROUWENKLEDING
- 84 ROMEINSE MAKE-OVER
- 86 HAARSTIJLEN
- 88 SPREKENDE KLEDING
- 90 ROMEINSE SIERADEN
- 92 THEATER EN MUZIEK
- 94 FRESCO'S EN MOZAÏEKEN
- 96 BUITEN EN BINNEN
- 98 SPELLETJES
- 100 SPORT EN BEWEGING
- 102 HET COLOSSEUM
- 104 DE SPELEN
- 106 VECHTERSBAZEN
- 108 VECHTEN VOOR JE LEVEN
- 110 WAGENRENNEN
- 112 DANS MET DE DOOD

GODEN EN GODINNEN

- 116 DE RAAD VAN DE GODEN
- 120 ALLEDAAGSE RELIGIE

122 ROMEINSE TEMPELS

124 GESCHENK AAN DE GODEN

126 NIEUWE RELIGIES

128 CHRISTENDOM IN ROME

130 LEVEN NA DE DOOD

DE ROMEINEN IN OORLOG

- 134 VIJANDEN VAN ROME
- 136 HET ROMEINSE LEGER
- 138 DACIË VERSLAGEN
- 140 LEGERUITRUSTING
- 142 ONDER ROMEINSE
OVERHEERSING
- 144 DE ROMEINSE VLOOT

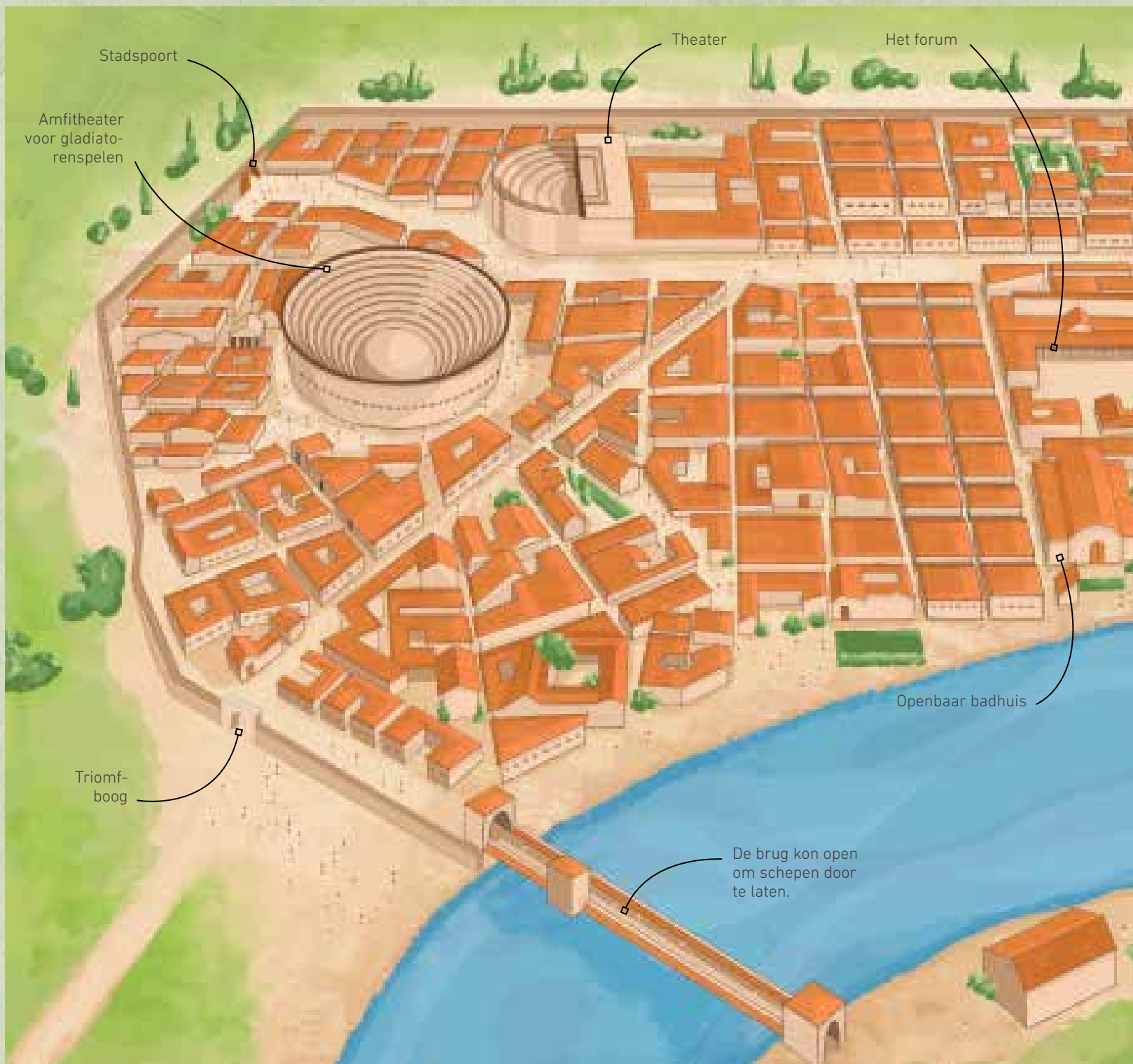
DE ROMEINEN IN BEELD

- 148 RAMPZALIGE DAG
- 150 DE SCHADUW
VAN DE VESUVIUS
- 152 POMPEÏ OPGEGRAVEN
- 154 GEHEIMEN ONTHULD
- 156 BEGRIPPENLIJST
- 158 REGISTER
- 160 DANKBETUIGING

ROMEINSE STEDEN

Grotere en kleinere steden lagen verspreid over het rijk. Sommige ontstonden bij legerkampen, handelsposten of bestaande nederzettingen. De hoofdstraat begon bij de stadspoort en leidde langs belangrijke openbare en privégebouwen.

STADSINRICHTING

Op dit bovenaanzicht van een typisch Romeinse stad zie je alle kenmerkende gebouwen van de Romeinse grote stad, zoals een amfitheater, forum en badhuis.

Daartussen staan *domus* (luxueuze villa's) voor de rijken en *insulae* (appartementen) voor alle anderen.

PLEIN

Het forum was een grote, open plek met tempels, een rechtbank en plekken waar politici toespraken konden houden. Het gewone volk kwam er samen om optochten te bekijken, vrienden te ontmoeten, de laatste roddels te horen of te winkelen bij de marktkramen.

NETJES UITGETEKEND

Nieuwe Romeinse steden werden gebouwd volgens een strak patroon. Op deze foto van de ruïnes van Timgad, een stad die in 100 n.C. verrees in wat nu Algerije is, zie je de kaarsrechte straten en rechthoekige gebouwen mooi liggen.

VEILIGE MUREN

Een deel van de stadsmuur van Arles in Frankrijk, gebouwd in de 1ste eeuw v.C., staat nog steeds overeind. Oorspronkelijk hoorde er ook een stadspoort bij, maar die werd in de middeleeuwen dichtgemetseld om de vesting te versterken. Deze kleine zijpoort met boog is er nog wel.

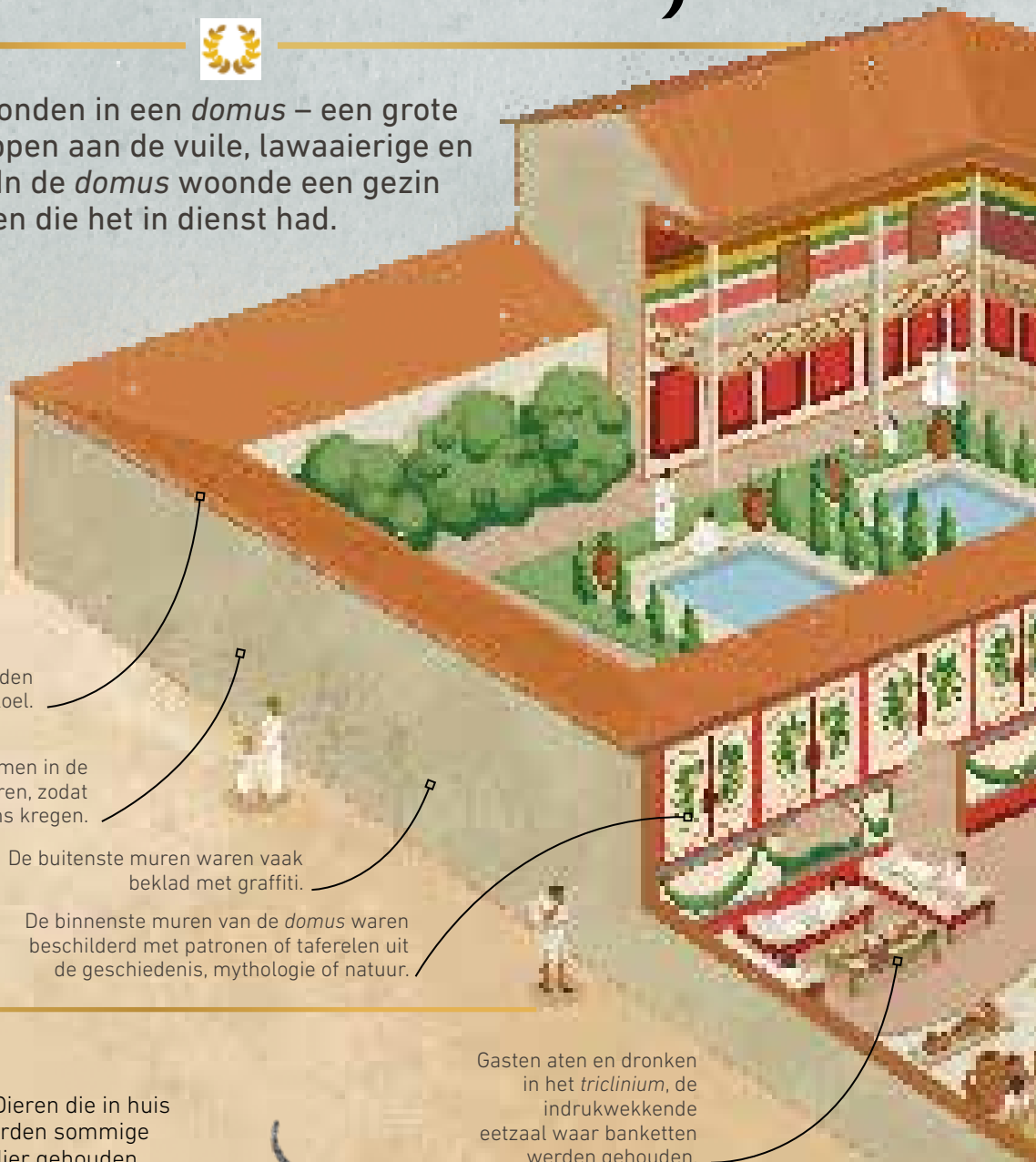
EEN LUXEELEVENTJE

Rijke Romeinse families woonden in een *domus* – een grote villa waar ze konden ontsnappen aan de vuile, lawaaierige en drukke straten van Rome. In de *domus* woonde een gezin samen met de slaven die het in dienst had.

DE ROMEINSE DOMUS

Een *domus* was een luxueuze woning met veel ruimte, inclusief een binnentuin aan de achterkant. Er kwamen regelmatig belangrijke bezoekers langs, voor de gezelligheid of om zaken te doen. Zij werden in de watten gelegd door de slaafgemaakten in huis.

De terracottategels op het dak absorbeerden de hitte en hielden de *domus* koel.

Er zaten geen ramen in de buitenste muren, zodat indringers geen kans kregen.

De buitenste muren waren vaak beklad met graffiti.

De binnenste muren van de *domus* waren beschilderd met patronen of taferelen uit de geschiedenis, mythologie of natuur.

Gasten aten en dronken in het *triclinium*, de indrukwekkende eetzaal waar banketten werden gehouden.

HUISDIEREN

De Romeinen waren praktisch ingesteld. Dieren die in huis woonden, hadden meestal een taak, al werden sommige dieren als statussymbool of gezelschapsdier gehouden.

Zangvogels

Pratende nachtegalen en papegaaien waren in trek bij rijke Romeinen. Duiven werden ingezet om boodschappen te sturen.

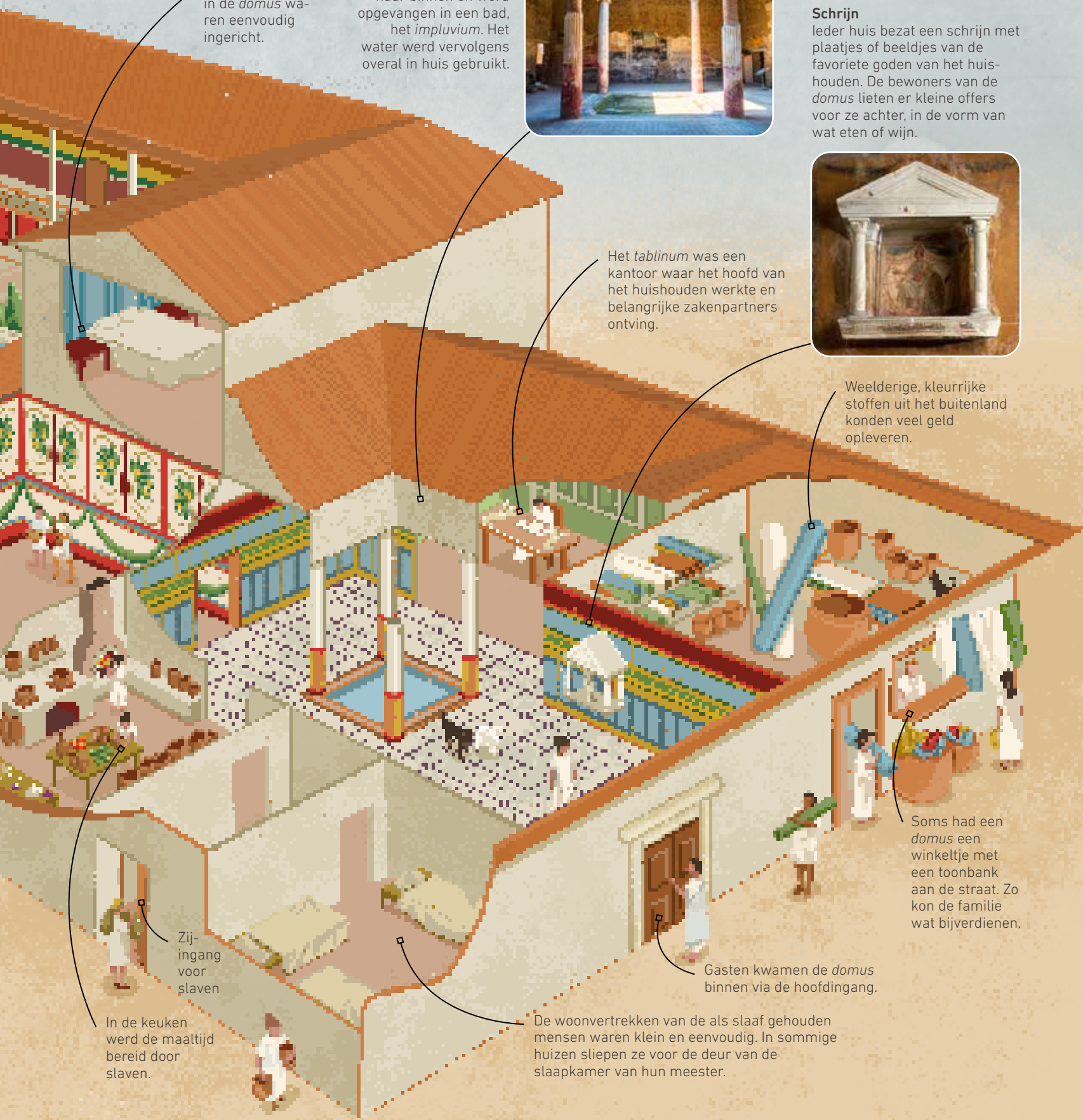
Kat in de keuken

Katten mochten in de keuken op muizen, ratten en ander ongedierte jagen.

Waakhonden

In entreehallen zijn mozaïeken met de waar-schuwendende tekst 'pas op voor de hond' teruggevonden.

De slaapkamers in de *domus* waren eenvoudig ingericht.

Functioneel design
Regenwater stroomde via een opening in het schuine dak in de hal naar binnen en werd opgevangen in een bad, het *impluvium*. Het water werd vervolgens overal in huis gebruikt.

Schrijn

Ieder huis bezat een schrijn met plaatjes of beeldjes van de favoriete goden van het huishouden. De bewoners van de *domus* lieten er kleine offers voor ze achter, in de vorm van wat eten of wijn.

Het *tablinum* was een kantoor waar het hoofd van het huishouden werkte en belangrijke zakenpartners ontving.

Weelderige, kleurrijke stoffen uit het buitenland konden veel geld opleveren.

Zij-ingang voor slaven

In de keuken werd de maaltijd bereid door slaven.

De woonvertrekken van de als slaaf gehouden mensen waren klein en eenvoudig. In sommige huizen sliepen ze voor de deur van de slaapkamer van hun meester.

Gasten kwamen de *domus* binnen via de hoofdingang.

Soms had een *domus* een winkeltje met een toonbank aan de straat. Zo kon de familie wat bijverdienen.

ZEETAHEREEL

Rijke Romeinen woonden vaak in villa's die waren versierd met prachtige mozaïeken. Deze vloer werd in 1996 opgegraven in Lod in Israël. Het mozaïek dateert uit ongeveer 300 n.C. en is bijzonder goed bewaard gebleven. Er is een zee-tafereel afgebeeld met twee handelsschepen en een heleboel kleurrijke vissen, waaronder bramses, harders, zeebaarzen en snappers. Boven-aan zwemt een lange, dunne barracuda, en de onderste vis, die een andere opslokt, is waarschijnlijk een blauwbaars of horsmakreel.

ROMEINSE FLATS

De meeste Romeinen in de stad woonden in complexen die *insulae*, oftewel 'eilanden', werden genoemd. Wie geld had, huurde een woning op de benedenverdieping. Bovenin woonden armere gezinnen in eenkamerappartementen.

LAWAAIERIG EN DRUK

Een *insula* was meestal vijf tot zeven verdiepingen hoog, hoewel louche aannemers tegen de regels in weleens negen verdiepingen op elkaar stapelden. De stordig gebouwde complexen waren gemaakt van goedkope materialen. De muren waren dun en er zat geen glas in de ramen, dus het was er altijd rumoerig.

BRANDGEVAAR

Insulae waren grotendeels van hout, dus een grote brand lag altijd op de loer – ook al omdat de bewoners olielampen en houtkachels gebruikten om hun kamers te verlichten en verwarmen. In 6 n.C. richtte keizer Augustus een brandweerdienst op, bijgenaamd de *Sparteoli* ('emmermanne-tjes'), om grip te krijgen op het brandgevaar.

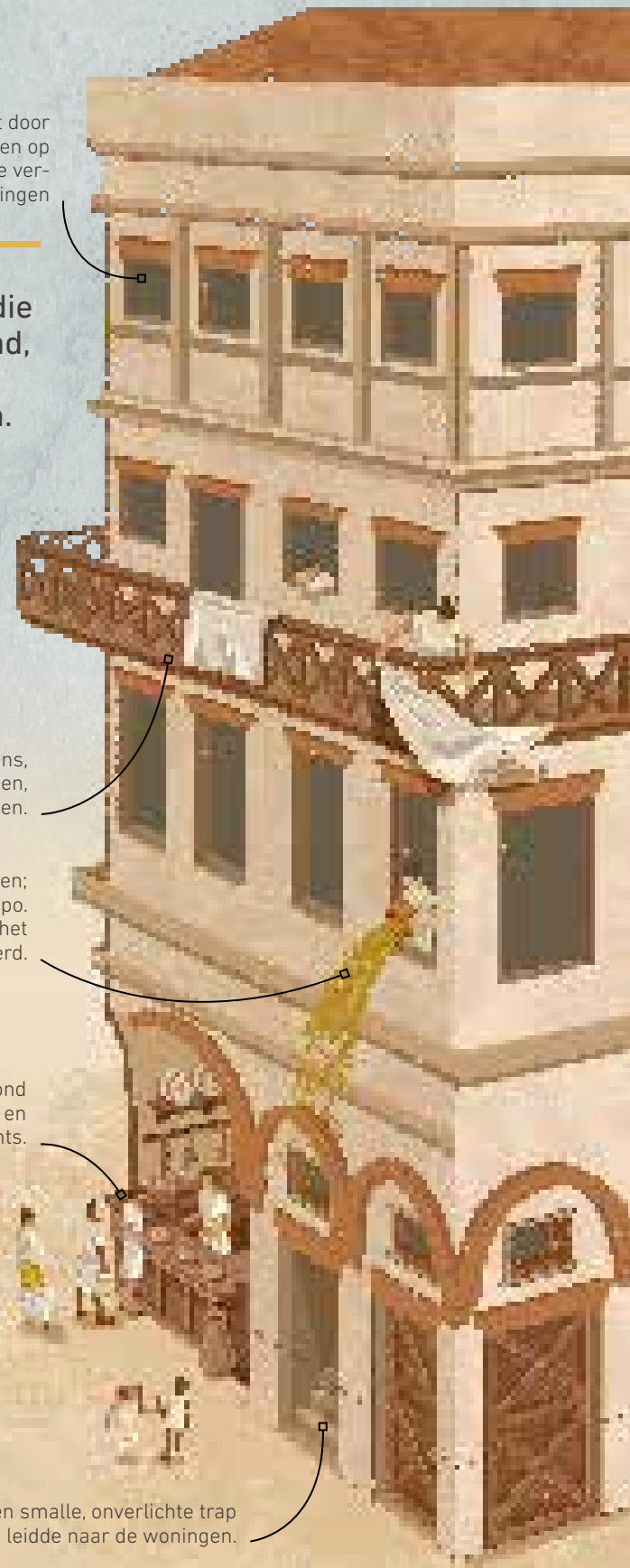

Op de smalle, houten balkons, te gammel om op te zitten, hing men de was te drogen.

Insulae hadden geen toiletten; bewoners gebruikten een po. De inhoud werd vaak uit het raam gekieperd.

Op de begane grond zaten winkeltjes en restaurants.

Een smalle, onverlichte trap leidde naar de woningen.

INHALIGE HUISBAZEN

De huisbazen van de *insulae* stonden bekend als rijk en meedogenloos. Het schoolvoorbeeld was Marcus Licinius Crassus, de rijkste man van Rome. Naar verluidt liet hij een aantal van zijn *insulae* afbranden zodat hij iets nieuws kon laten bouwen en de huurprijzen kon verhogen.

Marcus Licinius Crassus
(115–53 v.C.)

Vaak woonde een heel gezin in één kamer, soms aangevuld met andere individuen of gezinnen. Dan maakten ze om en om gebruik van de kamer.

Er zat geen glas in de ramen, dus in de winter was het binnen ijskoud. Je kon de luiken dichtdoen of er een eenvoudige doek voor hangen.

De meubels in dit appartement op een bovenverdieping waren simpel en functioneel.

Een comfortabele woning op een lage verdieping, met goed meubilair en versierde muren

Winkel-magazijn

Bewoners maakten een praatje op de binnenplaats.

Watervoorziening
De binnenplaats was voorzien van een gemeenschappelijke fontein, waar iedereen schoon water kon halen.

Afhaalmaaltijd

De meeste appartementen in een *insula* hadden geen keuken. Mensen gingen eten halen bij het *thermopolium* op de begane grond, precies zoals je doet bij een modern afhaalrestaurant.

LEVEN OP STRAAT

Dit is een tafereel in een typische Romeinse hoofdstraat. Het stinkt, er is veel rumoer en het krioelt er van de mensen uit alle klassen – rijke patriciërs, slaven die boodschappen doen, spelende kinderen. Winkeliers zijn druk bezig achter de open puilen van hun werkplaatsen.

Drukte bij de *fullonica*, de wasserette

Verse broden uitgesteld bij de bakkerij

Urinekruik

Een kind is aan het hoepelen.

Een senator houdt zijn toga op om niet te struikelen.

Lijfwachten van de senator

Stapstenen bij een oversteekplaats

NEUZEN DICHT

De werkplaatsen aan de straat verspreiden allerlei geuren, maar die van de *fullonica* (wasserette) waren het vies. Daar gebruikte men urine en zwavel om toga's, stola's en tunieken schoon en minder vaal te maken. Op de stoep voor de *fullonica* stond een kruik om urine van mannen op te vangen.

HINK-STAP-SPRONG!

Grote straten waren voorzien van stenen die boven het wegdek uitstaken. Als je deze oversteekplaatsen links liet liggen, kreeg je natte voeten of trapte je in de mest van de lastdieren die 's avonds de leverancierskarren trokken.

GEVAARLIJKE STRATEN

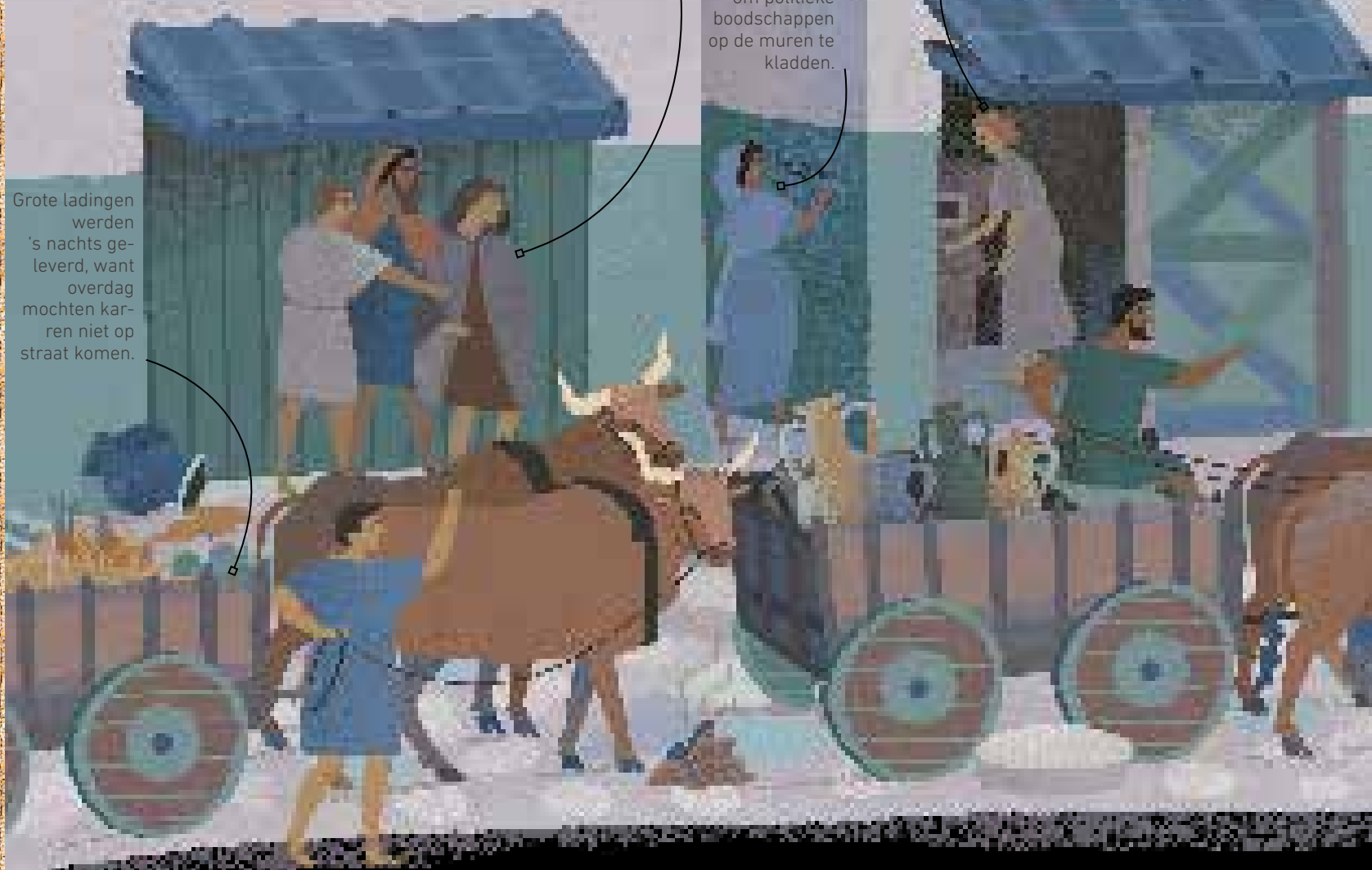
In Rome was het nooit stil op straat, zelfs 's nachts niet. Criminele bendes aasden op de rijken en de kroegen zaten vol met losbandige feestvierders. De meeste Romeinse burgers gingen alleen de straat op als het absoluut noodzakelijk was.

Overvallers beroofden vaak karren waarmee 's nachts leveringen werden gedaan.

Graffitimakers gingen in het donker op pad om politieke boodschappen op de muren te kladden.

Sommige mensen, zoals bakkers, maakten 's nachts producten die ze 's ochtends verkochten.

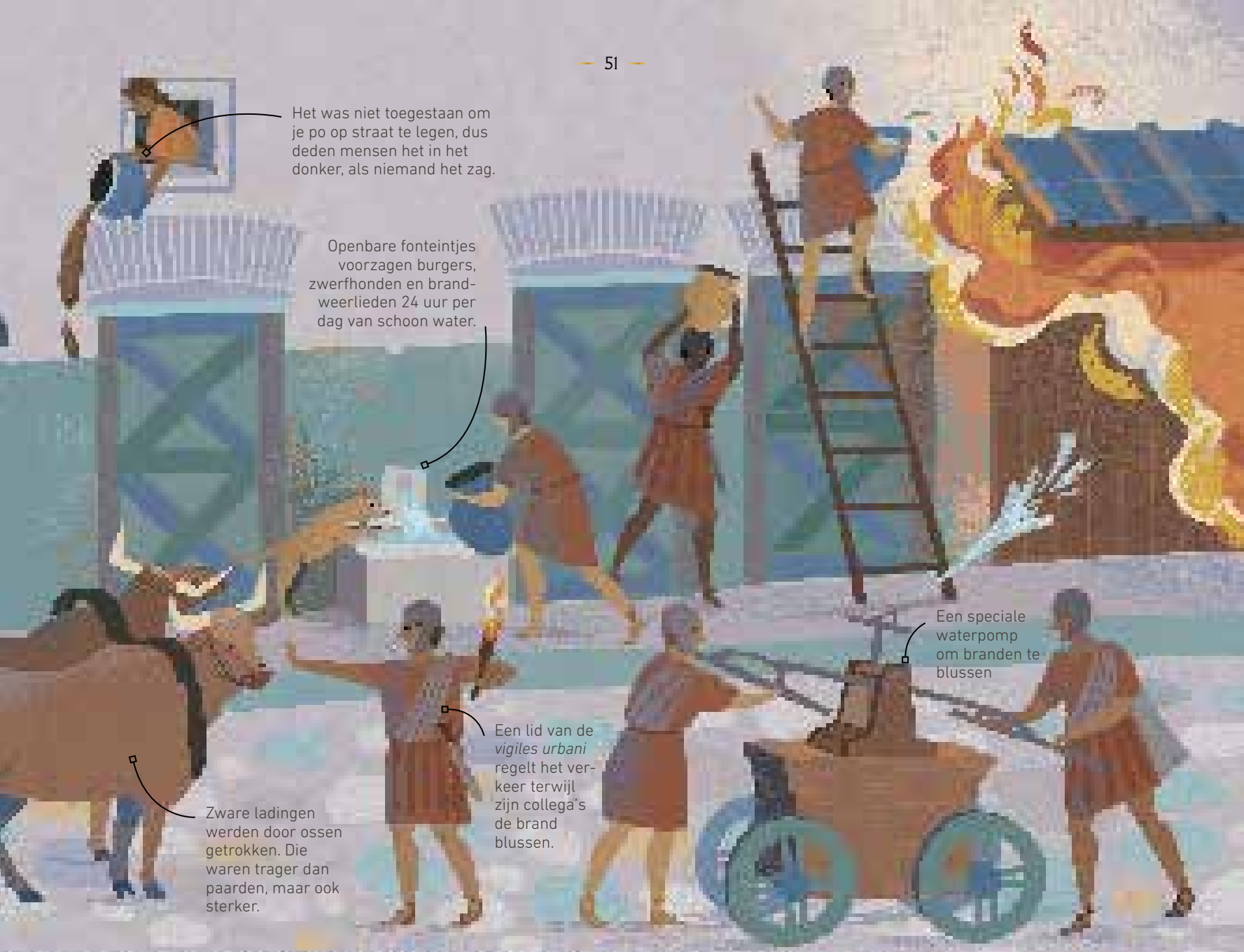
Grote ladingen werden 's nachts geleverd, want overdag mochten karren niet op straat komen.

ROME BIJ NACHT

's Nachts was Rome een heel andere wereld. De inktzwarte straten stonden vol met karren van leveranciers, nachtarbeiders ploeterden tot de zon opkwam en criminelen gebruikten het donker als dekmantel. De *vigiles urbani*, de nachtwacht, bewaarde de orde en diende waar nodig als brandweer.

Het was niet toegestaan om je po op straat te legen, dus deden mensen het in het donker, als niemand het zag.

Openbare fonteintjes voorzagen burgers, zwerfhonden en brandweerlieden 24 uur per dag van schoon water.

Een lid van de *vigiles urbani* regelt het verkeer terwijl zijn collega's de brand blussen.

Een speciale waterpomp om branden te blussen

Zware ladingen werden door ossen getrokken. Die waren trager dan paarden, maar ook sterker.

DE SUBURRA

Het gevaarlijkste stuk van Rome, vooral 's nachts, was de Suburra, ten oosten van het forum. In dit doolhof van smerige straatjes zaten de ergste criminelen, de ruigste kroegen en de armste sloppen.

SLUITINGSTIJD

De versterkte poorten van Rome, zoals de Porta Maggiore (boven), gingen een of twee uur na zonsondergang op slot. Na het donker mocht niemand zonder toestemming de stad in of uit.

BADHUIZEN

De Romeinen waren geobsedeerd door hygiëne. In iedere stad waren openbare badhuizen, die goedkoop of zelfs gratis te bezoeken waren. Mensen uit alle klassen gingen dagelijks naar het badhuis om te zwemmen, sporten en zich te wassen, of om vrienden te ontmoeten en zaken te doen.

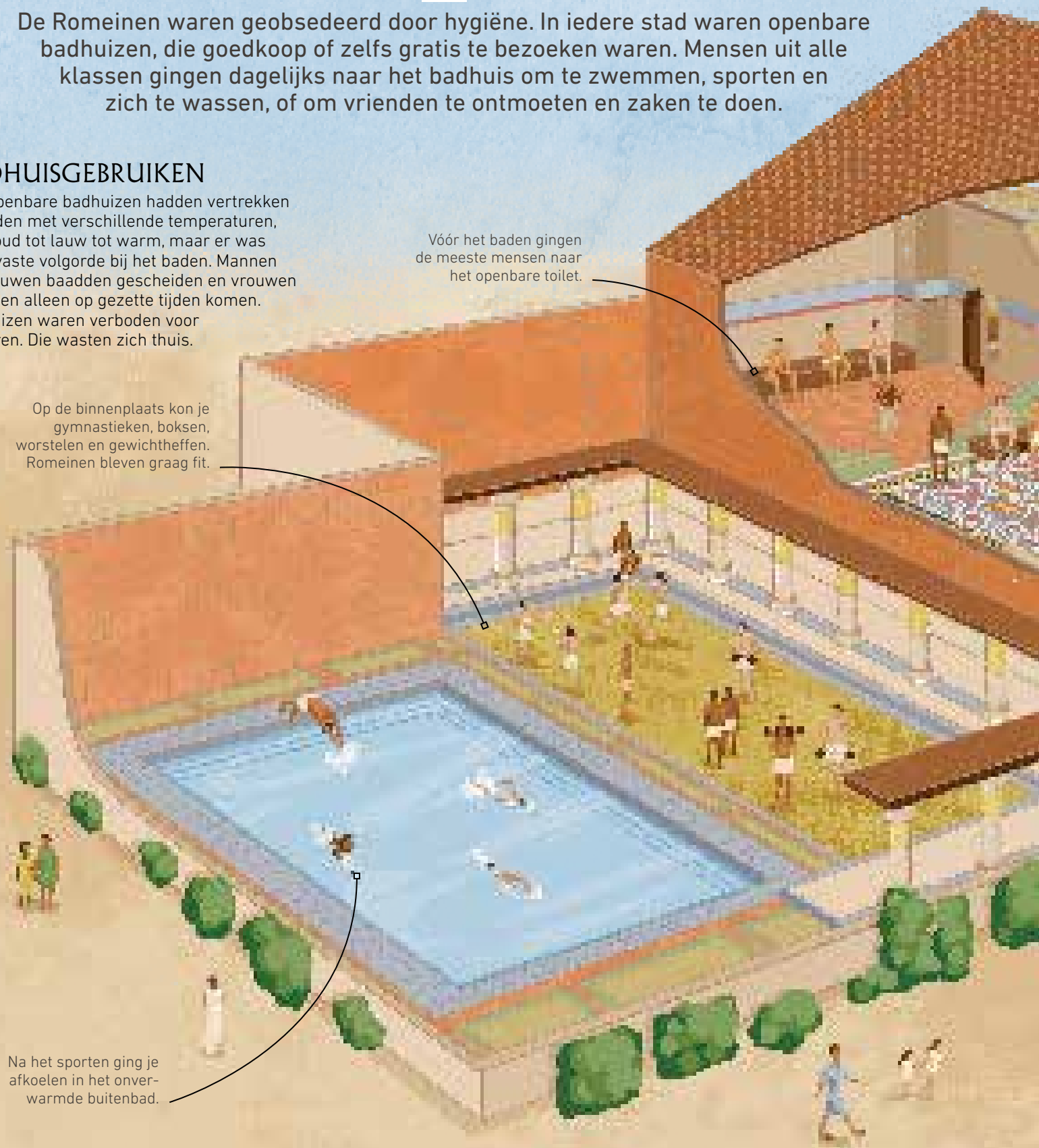
BADHUISGEBRUIKEN

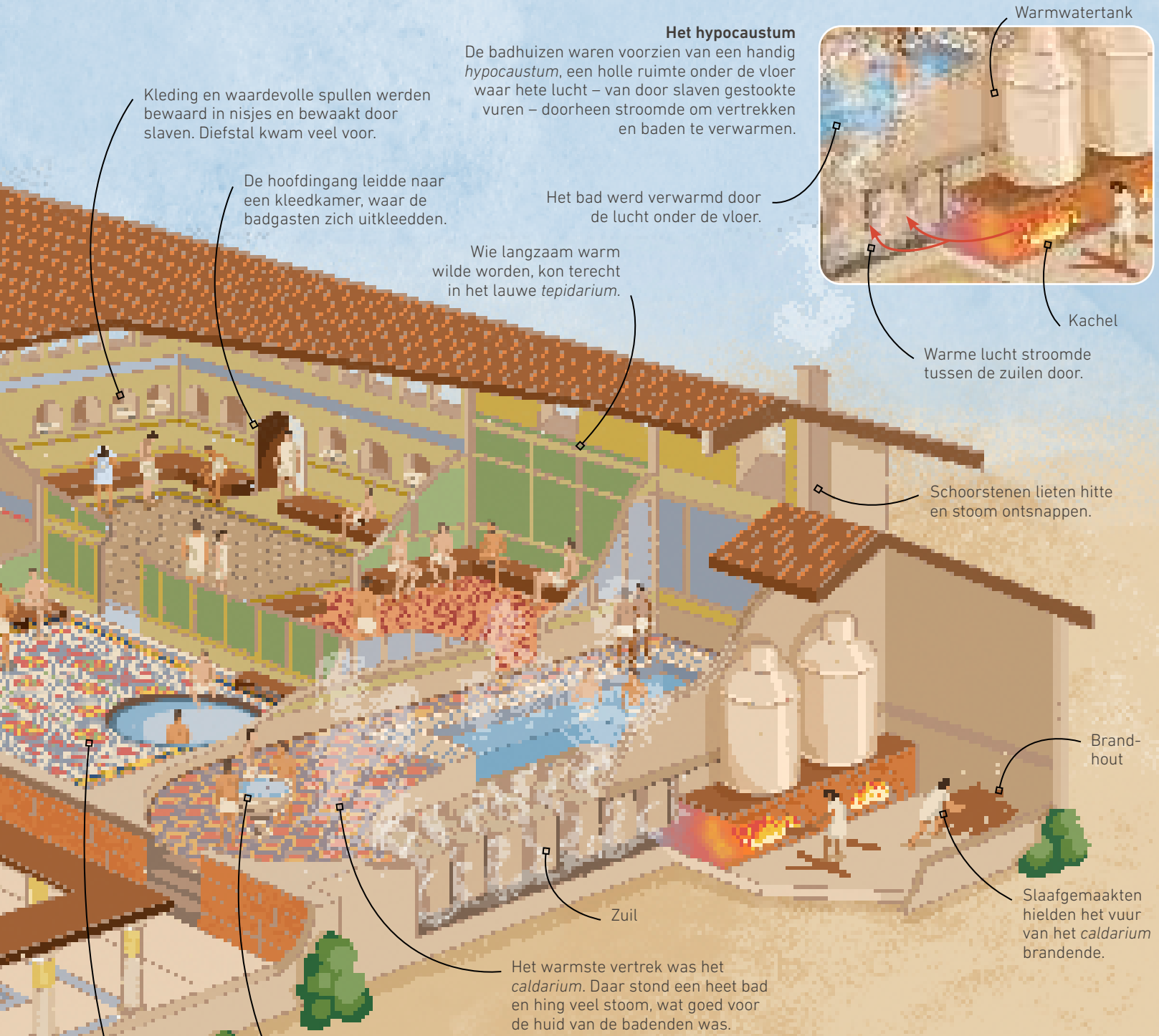
Alle openbare badhuizen hadden vertrekken en baden met verschillende temperaturen, van koud tot lauw tot warm, maar er was geen vaste volgorde bij het baden. Mannen en vrouwen baadden gescheiden en vrouwen mochten alleen op gezette tijden komen. Badhuizen waren verboden voor kinderen. Die wasten zich thuis.

Vóór het baden gingen de meeste mensen naar het openbare toilet.

Op de binnenplaats kon je gymnastieken, boksen, worstelen en gewichtheffen. Romeinen bleven graag fit.

Na het sporten ging je afkoelen in het onverwarmde buitenbad.

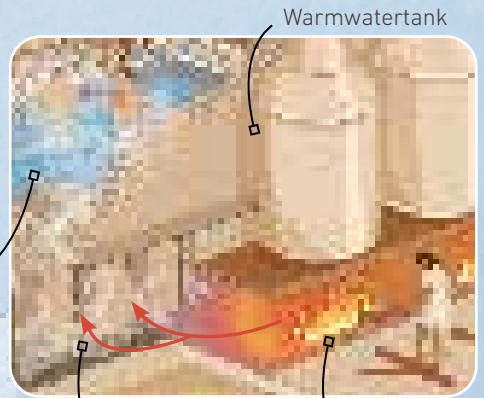
Kleding en waardevolle spullen werden bewaard in nisjes en bewaakt door slaven. Diefstal kwam veel voor.

De hoofdingang leidde naar een kleedkamer, waar de badgasten zich uitkleedden.

Wie langzaam warm wilde worden, kon terecht in het lauwe tepidarium.

Het hypocaustum
De badhuizen waren voorzien van een handig *hypocaustum*, een holle ruimte onder de vloer waar hete lucht – van door slaven gestookte vuren – doorheen stroomde om vertrekken en baden te verwarmen.

Het bad werd verwarmd door de lucht onder de vloer.

Kachel

Warme lucht stroomde tussen de zuilen door.

Schoorstenen lieten hitte en stoom ontsnappen.

Brandhout

Slaafgemaakten hielden het vuur van het *caldarium* brandende.

Zuil

Het warmste vertrek was het *caldarium*. Daar stond een heet bad en hing veel stoom, wat goed voor de huid van de badenden was.

Een bak met koud water om jezelf mee te bespetteren na een warm bad

In het koudste vertrek, het *frigidarium*, was een koud dompelbad.

Met het kromme blad van de *strigilis* werd de mix van olie en vuil eraf geschrapt.

Flacon olijfolie

Strigilis

SCHRAPEN

De oude Romeinen hadden geen zeep. Ze lieten zich door een slaaf insmeren met olijfolie en dan schoonschraper met een *strigilis*, een soort schraper die vuil, zweet en dode huidcellen verwijderde.

NAAR HET TOILET

Alleen rijke Romeinen hadden thuis een toilet. De rest was aangewezen op openbare toiletten. Dat waren donkere, vieze, stinkende plekken waar vooral mannen kwamen. Vermoedelijk kwamen vrouwen er alleen als de nood hoog was.

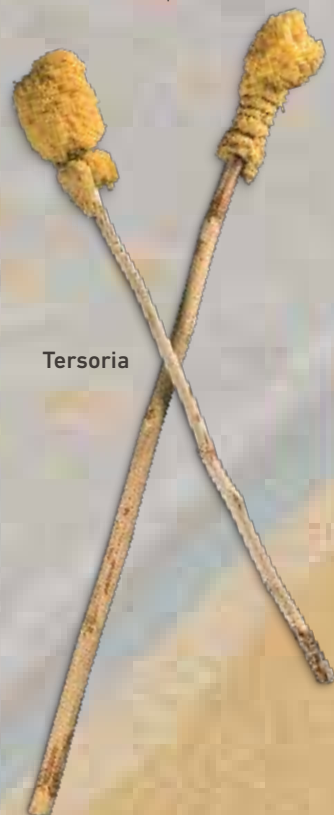
GEDEELDE ERVARING

In openbare toiletten was geen privacy. De grootste boden plaats aan maximaal 65 mensen. Toiletgangers zaten bil aan bil op harde banken zonder tussenschotten. Deze faciliteiten, bedacht door de rijken en bedoeld voor de armen om de straten vrij van poep te houden, stonden vaak naast publieke badhuizen. Het afvalwater van de baden werd gebruikt om de toiletten schoon te spoelen.

Bedienden, meestal slaven, hielden de ruimte zo schoon mogelijk en zorgden voor schone sponzen.

De kleine raampjes haalden weinig uit tegen de stank.

Toiletpapier was er niet. Mensen veegden hun billen af met een *tersorium*, een zeespons aan een stok.

Tersoria

Toiletten hadden sleutelvormige gaten. De spons werd door de smalle opening aan de voorkant gestoken bij het afvegen.

Als je klaar was, spoelde je de spons uit en legde hem terug in de houder, een pot met zout water en azijn, klaar voor de volgende klant.

Beschermengel
Bij de meeste openbare toiletten stond een afbeelding van de godin Fortuna op de muur. Zij zou de gebruikers beschermen tegen de kwade geesten in de tunnels van het riool.

Meer zitcomfort door de 'lip' langs de rand van de po

DE PO

De po was een simpel maar effectief toilet voor thuis. Po's waren gemaakt van metaal of terracotta en werden gelegd in beerputten of (illegaal) door het raam.

Schoon water stroomde via een aquaduct naar binnen en daarna door een ondiepe geul in de vloer.

De toiletmuren waren doorgaans beklad met graffiti.

Stampen op in urine geweekte kleding hielp om vlekken te verwijderen.

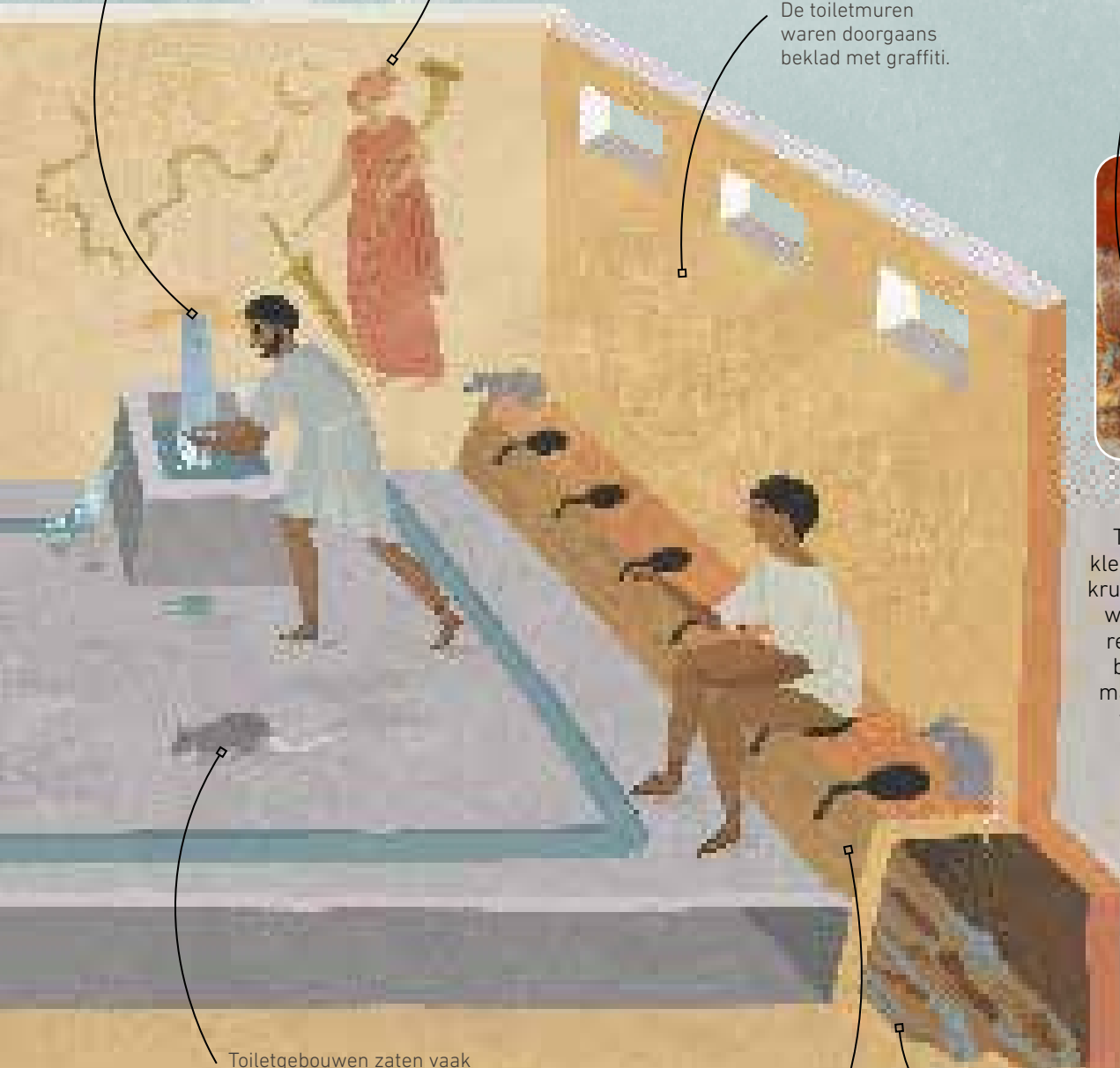
RECYCLEN

Thuis plasten mannen in een kleine pot. Die leegden ze in grote kruiken op straat. De urinekruiken waren van belang voor wasrettes, omdat urine ammoniak bevat, een natuurlijk schoonmaakmiddel. Menselijke ontlasting uit beerputten werd als mest verkocht.

Toiletgebouwen zaten vaak vol met dieren die uit het riool omhoog klommen: ratten, spinnen en zelfs slangen.

De zitbanken waren van koud marmer of van hout. Niet iedereen mikte even goed, dus de banken zaten vaak onder de plas en poep.

Een doorspoelmechanisme was er niet. De ontlasting kwam terecht in een geul met water dat naar het riool stroomde.

ETEN ALS EEN ROMEIN

De Romeinen namen hun mediterrane dieet, met als basis verse groenten, olijfolie en wijn, mee door het hele rijk. Zo zijn appels, uien en andere bekende producten overal verspreid geraakt. Maar wat ze precies aten, hing af van hoe rijk ze waren.

WIJ(N) ALLEMAAL

De meeste Romeinen dronken wijn, vaak aangelengd met water en op smaak gebracht met honing of kruiden. Wie geen wijn kon betalen, dronk *posca*, een mengsel van azijn en water.

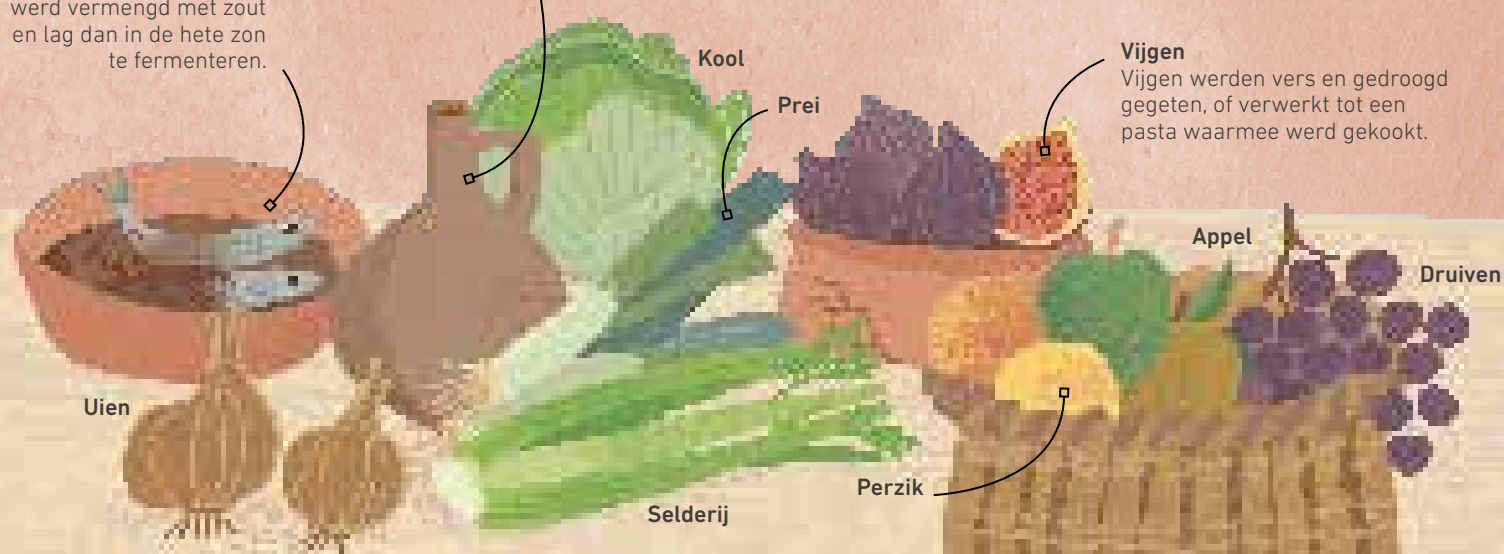

Olijfolie

Olijfolie werd gebruikt bij het koken en als dressing. De kwaliteit varieerde. Goedkope olie was gemaakt van door ongedierte aangetaste olijven.

Vissaus

De populairste smaakmaker was *garum*, een sterk ruikende saus gemaakt van rottende visingewanden. De vis werd vermengd met zout en lag dan in de hete zon te fermenteren.

Uien

Kool

Prei

Selderij

Perzik

Appel

Druiven

Vijgen

Vijgen werden vers en gedroogd gegeten, of verwerkt tot een pasta waarmee werd gekookt.

ETEN VOOR DE ARMEN

De meeste Romeinen aten eenvoudig voedsel: groenten, granen en peulvruchten (zoals linzen), maar weinig vlees. Bonenstoofpotjes, brood en pap werden veel gegeten. Veel van de armste mensen, vooral slaven, waren zwaar ondervoed.

Een kom puls
Puls was een pap gemaakt van graan en water.

Ansjovis

Sardines

Olijven

Linzen en kikkererwten

Donker brood

Grof, donker brood van rogge of gerst was het goedkoopst.

